

Pilotni projekt centralizirane nabave, obdelave in opreme knjižničnega gradiva v slovenskih splošnih knjižnicah

Danijela Stupan
Mariborska knjižnica
danijela.stupan@mb.sik.si

Izvedba testnega modela v živem okolju v okviru sodelovanja med Mariborsko knjižnico in Knjižnico Lenart z opredelitvijo ugotovljenih učinkov

Združenje splošnih knjižnic je v letih 2014 / 2015 naročilo izvedbo ankete, s katero so ugotavljali, kako slovenske splošne knjižnice izvajajo postopke nabave, strokovne obdelave in opreme knjižničnega gradiva. Namen zbiranja in obdelave pridobljenih podatkov je bil priprava predloga modela centralizirane nabave in obdelave, ki (naj) bi prinesel pomembno racionalizacijo pri izvedbi navedenih postopkov.

■ Osnovni podatki o opravljeni skupni nabavi

Izvajanje projekta za Knjižnico Lenart: od 15. 2. 2018 do 13. 4. 2018

Število založb	33
Število obravnavanih naslovov	83
Število zavrženih naslovov	1
Vrsta gradiva	monografske publikacije
Skupno število nabavnih komisij v testnem obdobju	6
Število nabavnih komisij z udeležbo kolegice iz Lenarta	4
Število izbranih / nabavljenih naslovov	82
Število nabavljenih izvodov	101+2 enoti v kompletu= 103
Število izdelanih naročil	11
Število zaključenih dobavnic	11
Število faktur	11 (do 13. 4. 2018 plačanih 7, neplačane 4)
Število reklamacij	3
Število vrnjenih (makulturnih) naslovov in prejetih nadomestil	4 / 4

Na anketo so se knjižnice v veliki večini odzvale. V okviru Združenja je bila imenovana delovna skupina strokovnjakov s področja knjižničarstva in informacijskih znanosti, ki je v letu 2016 pripravila teoretične podlage in predlog modela skupne nabave, obdelave in opreme knjižničnega gradiva. Testiranje modela je potekalo v nekaterih osrednjih območnih knjižnicah, ki so za izbrane partnerske knjižnice v dogovorjenem obdobju izvajale centralizirano nabavo in obdelavo, in sicer v obliki t. i. pilotnega projekta. Med izvajalci je bila tudi Mariborska knjižnica, ki se je za sodelovanje dogovorila s Knjižnico Lenart.

Testiranje v živem okolju segmentov COBISS3/Nabava, COBISS3/Katalogizacija in COBISS3/Zaloga je potekalo pomladi leta 2018. Povzemam ugotovitve, ki smo jih pri izvajanju pilotnega projekta prepoznali v Mariborski knjižnici in v Knjižnici Lenart.

NABAVA GRADIVA

Način izvajanja pilotnega projekta ni bil eksplicitno določen in je bil prepuščen izbiri posameznih knjižnic. V Mariborski knjižnici smo se s partnersko Knjižnico Lenart dogovorili, da nabavne postopke

izvajamo neposredno v njihovi bazi v segmentu COBISS3/Nabava, in sicer do faze zaključitve dobavnice in s tem potrditve prejema naročenega oz. nabavljenega gradiva. Na ta način je ostala baza Mariborske knjižnice intaktna in se izvodi, naročeni za partnersko knjižnico, niso zabeležili v bazi SIKMB. Na IZUM-u so za obdobje izvajanja pilotnega projekta začasno odprli dostop v bazi SIKLNT za uporabniška imena sodelujočih bibliotekark iz Mariborske knjižnice.

Opredelitev učinkov – ugotovljene koristi, ugotovljene pomanjkljivosti

Glede na siceršnjo prakso Knjižnice Lenart, ko v primeru iskanega gradiva od ogleda do dejanske uvrstitve gradiva v izposojno preteče le nekaj ur, je skupna nabava neučinkovita v smislu prevelikega časovnega razpona od ogleda do distribucije obdelanega gradiva v partnersko knjižnico, za katero se izvaja nabava na drugi lokaciji. Zastoji nastajajo zaradi nepopolnih dobav, makulturnih izvodov, vračil, zamenjav in drugih situacij, ki so običajne in pogoste pri vsakodnevnem delu v nabavni službi.

Za obdobje trajanja pilotnega projekta je izbrani dobavitelj tudi za Knjižnico Lenart priznal enako višino popusta, kot je sicer dogovorjena za Mariborsko knjižnico. Pri preračunu smo ugotovili, da doseženi prihranek bistveno ne izboljša nakupnih pogojev, ker je v povprečju le za 1,5 EUR višji od njihovega dogovorjenega popusta na nabavljeni izvod. In še to pri partnerju, ki za Mariborsko knjižnico v primerjavi s Knjižnico Lenart odstopa navzgor za najmanj 7% v smislu dogovorjene višine popustov. Pri večini drugih dobaviteljev se s Knjižnico Lenart v povprečju razhajamo le za 2–5%. Če bi nabavne postopke izpeljali brez tedenskih nabavnih komisij in brez prihoda strokovne delavke iz Lenarta v Maribor, bi bil čas nabave posameznega naslova lahko sicer krajši. Vendar bi tak način odločanja glede izbora naslovov in izvodov resno posegel v samostojnost in suverenost odločitev strokovnih delavcev Knjižnice Lenart glede oblikovanja zbirke v lastni, samostojni knjižnici. Prav tako bi v prihodnosti lahko sprožil zahteve financerjev po integraciji manjših, doslej

primer (22 delovnih dni) – najdaljši časovni razpon ID= 293149696	
prevzem zapisa	14. 2.
nabavna komisija	15. 2.
dobava/prevzem gradiva	16.2.(nepopolna), 21. 2. (manjkajoči izvodi)
redakcija in izdelava knjižnih nalepk	22. 2.
oprema gradiva in izdelava predajno prevzemnih listin	2. 3.
odvoz gradiva v Knjižnico Lenart	15. 3.
primer (15 delovnih dni) – najkrajši časovni razpon ID= 290417408	
prevzem zapisa	23. 3.
nabavna komisija	29. 3.
dobava/prevzem gradiva	30. 3.
redakcija in izdelava knjižnih nalepk	3. 4.
oprema gradiva in izdelava predajno prevzemnih listin	9. 4.
odvoz gradiva v Knjižnico Lenart	13. 4.

■ Opredelitev učinkov – ugotovljene koristi, ugotovljene pomanjkljivosti

V navedenih primerih sta prikazana dva skrajna časovna razpona – najdaljši in najkrajši čas izvedbe postopka - od prevzema zapisa do oddaje gradiva.

samostojnih knjižnic, v mreže velikih. Zato smo tak pristop že v izhodišču in s strinjanjem obeh sodelujočih strani zavrnil kot neprimeren.

Za ugotavljanje povečanega obsega dela pri izvedbi nabave za partnersko knjižnico smo za merjenje uporabili enotno predlogo za vse sodelujoče knjižnice. Vendar je v segmentu nabave navajala le standardne, avtomatizirane in rutinske postopke, ki jih programsko že rešuje segment COBISS3/Nabava (odpiranje skladov, dodajanje postavk na naročilo, vpis računa v bazo...), ne pa tudi drugih delovnih procesov, ki sodijo k vsakodnevnemu delu v nabavi in bistveno vplivajo na hitrost ter obseg opravljenega dela, in sicer: prevzemanje oglednih izvodov, prevzem in kontrola ustreznosti ter skladnosti dobavljenih izvodov, razreševanje napačnih dostav, vračanje defektnih izvodov, reklamacije v zvezi z napačnimi navedbami pri posameznih postavkah, napake na izstavljenih fakturah in druge relativno pogoste in običajne vsakodnevne situacije. Pri ugotavljanju povečane obremenitve je

pomembno trajanje celotnega delovnega procesa, od ogleda do dokončne predaje gradiva v partnersko knjižnico, ne le izvedba programske urejenih, parcialnih postopkov, ki lahko trajajo le nekaj sekund. Zato po enotni predlogi ugotovljeni rezultati po našem mnenju niso bili dovolj relevantni za sprejemanje posplošenih ugotovitev.

Okoliščine, ki so se izkazale kot problematične pri izvajanju pilotnega projekta

● Pomanjkanje sredstev (zlasti v prvi četrtini leta) za plačevanje naročenega in prejetega gradiva, kar je predstavljalo problem pri obeh v projekt vključenih knjižnicah. Problem nerednega in prenizkega financiranja bi resno vplival ali onemogočil proces izvajanja integrirane nabave predvsem v primeru, ko bi sredstva za plačilo naročenega gradiva nekatere knjižnice imele, druge ne. Odpira se vrsta operativnih vprašanj, na primer kako slediti, kje se je nabava za določeno knjižnico ustavila, kako in kdaj nadomestiti manjkajoče naslove ... Pilotni projekt

Zakon o enotni ceni knjige je namesto poenostavljenega in uravnoveženega knjižnega trga prinesel veliko stranskih učinkov, saj je na eni strani neprijazen do posameznih kupcev knjig, na drugi strani pa založniki zaradi knjižničnih popustov v ceno knjige vračunajo popust, ki ga priznajo knjižnicam, in je zato izhodiščna cena višja.

prav tako ni odprl vrste strokovnih in delovnopравnih dilem, ki bi se pojavile pri dejanskem izvajanju na tak način zastavljenega procesa integrirane nabave in obdelave za več knjižnic hkrati.

● Kako zagotoviti preglednost, če se nabava razširi iz enega ali največ dveh dobaviteljev na dejansko več kot sto letno aktivnih partnerjev, kako se odločati, kadar ima posamezna knjižnica za dobavo istega naslova izbranega drugega dobavitelja, s katerim ima dolgoletno obdobje korektnega poslovanja?

● Zakon o enotni ceni knjige je namesto poenostavljenega in uravnoveženega knjižnega trga prinesel veliko stranskih učinkov, saj je na eni strani neprijazen do posameznih kupcev knjig, na drugi strani pa založniki zaradi knjižničnih popustov v ceno knjige vračunajo popust, ki ga priznajo knjižnicam, in je zato izhodiščna cena višja.

● Pred uvajanjem tako velikih sprememb, kot je centralizacija knjižnične nabave in obdelave, je potrebno temeljito in na novo premisliti vse morebitne posledice. To je potrdila tudi evalvacija procesa testnega izvajanja pilotnega projekta na relaciji Mariborska knjižnica – Knjižnica Lenart.

KREIRANJE / REDAKCIJA ZAPISOV

Osnovni podatki o opravljeni skupni obdelavi

Obdobje katalogizacije in inventarizacije gradiva: 22. 2. 2018 do 4. 4. 2018

● Število zapisov (naslovov): 82 (monografske publikacije)

● Porabljen čas: 440 minut (malo več kot 5 minut na zapis)

● Redakcija podatkov v bloku 6XX in 9XX (600-675, 960-969)

● Vnos interne oznake v polje 992

● Kontrola vnosa podatkov v zapis,

predvsem podpolj 675b in s.

● Porabljen čas je bil odvisen od števila predmetnih oznak in polj 675, ki jih je bilo potrebno kopirati iz zapisa v bazi SIKMB v zapis SIKLNT.

Opredeleitev učinkov – ugotovljene koristi, ugotovljene pomanjkljivosti

● Zapis je bil najprej redaktiran v bazi SIKMB, takoj zatem pa še v bazi SIKLNT.

Na ta način je bil prihranjen čas za redakcijo zapisa v sodelujoči knjižnici, saj zapis na vzajemni bazi še ni bil spremenjen.

● Redakcija zapisov, ki so bili iz baze SIKMB shranjeni tudi v vzajemno bazo, je potekala hitreje, ker smo polja bloka 6XX in 9XX enostavno kopirali iz zapisa v vzajemni bazi v zapis sodelujoče knjižnice.

● Redakcija zapisov, ki v bazi SIKMB niso bili shranjeni v vzajemno bazo, je potekala počasneje, ker smo morali vsebino polj bloka 6XX in 9XX posamezno vnašati v zapis sodelujoče knjižnice. Tudi kontrola vnosa je v teh zapisih potekala počasneje (primerjava zapisa v bazi SIKMB in SIKLNT).

● Kot pomanjkljivost navajamo podvajanje dela (najprej redakcija v bazi SIKMB, potem pa še ročni prenos podatkov v zapis sodelujoče knjižnice).

● V procesu izvajanja pilotnega projekta smo ugotovili, da predstavlja takšen način obdelave za sodelujočo knjižnico daljši časovni razpon od nabave do oddaje gradiva na polico. Pozitivni učinek pa je v tem, da so nekateri zapisi dopolnjeni z dodatnimi predmetnimi oznakami.

INVENTARIZACIJA GRADIVA

Osnovni podatki o inventarizaciji za partnersko knjižnico

● Število izvodov: 103

● Porabljen čas: 82 minut (približno 1 minuta na naslov)

Opredeleitev učinkov – ugotovljene koristi, ugotovljene pomanjkljivosti

● Kolegica iz sodelujoče knjižnice je bila na nabavni komisiji 4-krat; takrat smo za vsak naslov določili postavitev; 2-krat pa smo v Mariborski knjižnici sami določili postavitev v skladu s šifrantom Knjižnice Lenart.

● Ugotovljamo, da je bila odločitev glede postavitve v sodelujoči knjižnici lažja, če je prej opravljen postopek klasifikacije v bazi SIKMB (do dneva nabavne komisije).

● Pred samim postopkom inventarizacije gradiva smo preverili ustreznost vnosa lokacijskih podatkov, ki so nastali v procesu nabave. Potem smo vpisali oznake v 996d\i,u,a,S,x in določili inventarno številko. Pri večvrstnem gradivu je pomemben še vpis oznak v 996g, ki mu sledi postopek za oblikovanje kompleta.

● Za uspešno sodelovanje je potrebno dobro poznavanje postavitvene sheme sodelujoče knjižnice in morebitnih drugih načinov označevanja gradiva. Pri večjem številu sodelujočih knjižnic, ki uporabljajo različne oznake, je čas inventarizacije občutno daljši.

● S Knjižnico Lenart smo se dogovorili, da bodo za čas trajanja pilotnega projekta nalepke natisnili pri njih. Za ta namen smo kreirali dodatno izpisno vrsto. Nalepke smo dobili po pošti ali pa jih je prinesla kolegica na nabavno komisijo. Tudi to je delno vplivalo na trajanje postopkov.

● Kontrole prenosa nabavnih podatkov v polja o zalogi nismo mogli izvesti, ker za gradivo še niso bili izstavljeni računi. Račune so namreč vpisovali v Knjižnici Lenart na dobavnice, ki smo jih

Načeloma podpiramo možnost samodejnega ažuriranja zapisov, vendar s predpostavko, da ima knjižnica vedno možnost izbire. Sistem bi moral omogočati tako avtomatsko ažuriranje (brez poseganja katalogizatorja) kot ažuriranje »po želji«.

v Mariborski knjižnici zaključili in s tem dokončno potrdili prejem izvodov.

OPREMA GRADIVA

V opremi gradiva smo opremili 103 enote knjižnega gradiva, za kar smo potrebovali 4 ure. Evidencialni smo tudi porabo folije za partnersko knjižnico.

DOPOLNITEV SISTEMA COBISSa

Aplikacija COBISS3/Nabava je v osnovi namenjena izvajanju postopkov nabave knjižničnega gradiva za samostojne pravne entitete in zaenkrat nima rešitev za hkratno ustrezno vodenje nabavnih in računovodskih listin za druge samostojne knjižnice. Primerna in nadvse uporabna je za izvajanje nabave za vse vrste gradiv in knjižnice jo uporabljajo v različnem obsegu, pač glede na njihove potrebe.

V večini ne le za nabavo knjig, ki so bile izbrane za testno obdobje izvajanja pilotnega projekta. Če bodo manjše knjižnice še naprej samostojno vodile druge načine prirasta (darove, nadomestila, zamene...) in nabavo serijskih publikacij, e-virov in drugih vrst gradiv, knjige pa bo zanje nabavljala neka druga knjižnica, je potrebno razmisliti tudi o smiselnosti podvajanja in racionalizaciji nabave teh gradiv. Isto velja za postopke obdelave (domoznanstvo ipd.) Pri prirejanju obstoječega programa COBISS3/Nabava za potrebe centralizirane nabave je potrebno razjasniti tudi kompetence poseganja v finančne transakcije druge samostojne pravne entitete, program pa v celoti zastaviti tako, da bo ustrezal vsem veljavnim predpisom. Siljeno prirejanje postopkov, ki so jih pri izvajanju pilotnega projekta uporabljale nekatere knjižnice (ko

se naročeno gradivo za drugo knjižnico na naročilu knjižnice, ki nabavlja zanj, v evidencah prve vodi kot dar) ni ustrezno niti kot začasna rešitev. O spremembah sistema COBISS3 (COBISS3/Nabava), ki bi podpiral centralizirano nabavo za več knjižnic z enega mesta, bi morali premisliti na spremenjenih izhodiščih. Dopolnjevanje obstoječega programa in sprejemanje zasilnih rešitev ne bo zadostna in ustrezna rešitev, kar se je pokazalo tudi pri izvajanju pilotnega projekta.

Glede obdelave gradiva je bilo zaslediti tudi predloge o samodejnem ažuriranju bibliografskih zapisov. V Mariborski knjižnici dajemo kakovostnemu delu v obdelavi gradiva velik pomen. Zavedamo se, da so uporabniki kataloga ne samo obiskovalci naše knjižnice in storitev, ki jih nudimo preko oddaljenega dostopa, ampak tudi raziskovalci, ki za svoje potrebe uporabljajo knjižnični katalog ter avtorji, ki se potegujejo za knjižnično nadomestilo. Ob tem ne moremo mimo dejstva, da so zapisi vključeni tudi v mednarodno izmenjavo podatkov.

Prehod na COBISS3/Katalogizacijo je predpostavljala racionalizacijo dela katalogizatorjev, saj naj bi vsak bibliografski vir obdelal samo enkrat, zapis pa bi bil dostopen vsem knjižnicam, ki sodelujejo v sistemu COBISS. V praksi smo priča večkratnemu ažuriranju istega zapisa, kar je posledica različnega poznavanja katalogizacijskih pravil oz. dodatnih lokalnih potreb knjižnic. Zapisi v vzajemni bazi se pogosto spreminjajo, žal tudi od dobrega na slabše.

Podatke v zapisih uporabljamo za različne namene (sezname gradiva, statistični

podatki itd.), zato se nam zdi pomembno, da se bibliografski opis sklada s podatki o zalogi. Kot primer naj navedemo skladnost oznak v poljih »105b/f« in »675« s postavitveno signaturo (polje 99Xd). Izhajamo iz načela, da mora biti postavitev gradiva čimbolj enotna z oznakami v zapisu (pri tem mislimo tudi na predmetne oznake). Izpisi v COBISS3 so tako v zalogi kot tudi v izposoji vezani na omenjena polja (npr. izpis statistike Z-STA-30 vključuje podpolje 675s). Nekomolirano ažuriranje lokalnih baz podatkov bi v praksi pomenilo brisanje vnesenih podatkov v novejših zapisih, v primeru ponaročil pa tudi v »starih« zapisih. Kaj bi to pomenilo za polja 100e, 105b/f, 675 in 830? Kako bi potem lahko zagotavljali ujemanje podatkov v zapisu s podatki v zalogi? V Mariborski knjižnici pridobivamo statistične podatke iz različnih vidikov in pričakujemo njihovo skladnost.

Načeloma podpiramo možnost samodejnega ažuriranja zapisov, vendar s predpostavko, da ima knjižnica vedno možnost izbire. Sistem bi moral omogočati tako avtomatsko ažuriranje (brez poseganja katalogizatorja) kot ažuriranje »po želji« (katalogizator sam izbere možnost prenosa zapisa). Če se postavimo v vlogo knjižnice, ki bo sodelovala z drugo knjižnico, potem bi moral imeti katalogizator možnost, da sam potrdi prenos zapisa v bazo sodelujoče knjižnice. Če pa bo mnenja, da je »stari« zapis sodelujoče knjižnice bolj popoln (npr. domoznanstvo in drugo gradivo), potem pa pri dokupih ne bi smeli »nekontrolirano« spreminjati zapisov. Poseganje v lokalno bazo druge knjižnice bi moralo potekati kontrolirano. ●